

Tillsyn av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal bidrar till ökad patientsäkerhet

IVO:s tillsyn under 2023 har i ett flertal fall visat hur oskickliga och olämpliga yrkesutövare i hälso- och sjukvården äventyrat enskilda patienters rättigheter till en god och säker vård. I IVO:s tillsynsärenden finns flera exempel på misstanke om att läkare missbrukar förskrivningsrätten, att personal arbetar narkotikapåverkade eller stjälar narkotikaklassade läkemedel. Det finns även exempel på att yrkesutövare bryter mot patientsäkerhetslagens grundläggande bestämmelser. Att dessa individer utreds och hindras från att fortsätta verka i vården är en förutsättning för såväl patientsäkerheten som förtroendet för vårdens personal i stort.

IVO:s tillsynsuppdrag av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal omfattar omkring 280 000 yrkesverksamma utövare i 22 yrken, varav sjuksköterskor och läkare är de största yrkesgrupperna med knappt 50 respektive drygt 15 procent av det totala antalet utövare. Tillsynen omfattar även ett stort antal legitimerade som inte är yrkesverksamma men där personen fortfarande har kvar sin förskrivningsrätt. Vårdgivare och apotekspersonal är skyldiga att anmäla personal som misstänks äventyra patientsäkerheten eller förskriva läkemedel i strid med vetenskap och beprövad erfarenhet. Allmänhet, patienter eller anhöriga och andra myndigheter är också viktiga uppgiftslämnare till IVO.

Tillsyn av legitimerad personal initieras efter en samlad riskvärdering av allvarlighetsgrad och bedömning om individen antas sakna den kunskap, kompetens eller lämplighet som krävs för yrket. Om tillsynen visar att yrkesutövaren inte fullgör sina skyldigheter enligt patientsäkerhetslagen (2010:659) vidtar IVO olika åtgärder, till exempel ett beslut med kritik. Om myndigheten däremot bedömer att utövaren inte kan fullgöra sitt yrke på grund av bland annat oskicklighet, olämplighet, sjukdom eller missbruk ska ärendet anmälas till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN). Under 2023 inledde IVO 981 tillsynsärenden av legitimerad personal.

Tabell 1. Tillsynsbeslut efter utredning med kritik, anmälningar till HSAN samt åtalsanmälan 2023.

	Antal
Beslut med kritik	128
Anmälan till HSAN	146
Åtalsanmälan	91

Källa: Inspektionen för vård och omsorg, 9 jan 2024.

IVO:s tillsyn resulterade i 128 beslut med kritik och att 146 individer anmäldes till HSAN. Den vanligaste orsaken till kritik var brister avseende läkemedelsförskrivning, till exempel läkare eller tandläkare som förskriver läkemedel på felaktiga indikationer eller skriver ut större mängder läkemedel än nödvändigt för patientens behandling. För nära hälften av anmälningarna till HSAN var bristerna så allvarliga att IVO

yrkade på indragning av legitimationen. Vidare har IVO lämnat in en åtsalsanmälan i 91 fall där hälso- och sjukvårdspersonal misstänkts ha begått brott där straffet är fängelse (tabell 1).

Anmälningar till HSAN

I tillsynsärenden med allvarliga patientsäkerhetsrisker gör IVO en anmälan till HSAN och yrkar på åtgärder som påverkar yrkesutövarens legitimation. HSAN beslutar sedan om en åtgärd, till exempel återkallelse av legitimation eller en treårig provotid som ger yrkesutövaren möjlighet att åtgärda de omständigheter som låg till grund för anmälan. Återkallelse av legitimation (47 procent) och provotid (42 procent) var IVO:s vanligaste yrkanden 2023.

Felaktig läkemedelsförskrivning var den vanligaste orsaken för en anmälan till HSAN (27 procent) (tabell 2). Andra vanliga grunder var olika typer av missbruk (26 procent) och oskicklighet (24 procent).

Tabell 2. Grunder för anmälan till HSAN 2023*.

	Antal (%)
Felaktig förskrivning av läkemedel	39 (27)
Missbruk	38 (26)
Oskicklighet	36 (24)
Olämplighet	27 (18)
Brott	21 (14)
Underlåtelse att följa provotidsplan	16 (11)
Sjukdom	13 (9)
Olämplighet under provotid	2 (1)
Övrigt	5 (3)

*Eftersom en anmälan till HSAN kan baseras på flera olika grunder kommer summan av antalet grunder för anmälan skilja sig från det totala antalet ärenden och summan av andelarna överstiga 100 procent.

Källa: Inspektionen för vård och omsorg, 9 jan 2024.

Läkares felaktiga förskrivningar och oskicklighet

Läkare har det yttersta medicinska ansvaret vid behandling av en patient och utgör den största yrkesgruppen i de ärenden som IVO anmälde till HSAN 2023. Vanliga orsaker till anmälan är att läkarna uppvisat allvarliga kompetens- och kunskapsbrister som omfattar flera aspekter av yrkesutövningen, eller

brister i det kliniska arbetet som kan orsaka en allvarlig vårdskada hos patienten.

IVO har i ett tillsynsärende yrkat på återkallelse av läkares legitimation på grund av grov oskicklighet vid yrkesutövningen. Bakgrunden till anmälan är att flera personer från olika yrkesgrupper upplevt en oro över läkares kompetens. IVO bedömde att läkaren har allvarliga kunskapsluckor och begått allvarliga misstag i diagnosticering och handläggning som både har haft, och kan befaras få, betydande negativa konsekvenser för patientsäkerheten.

I ett annat fall har IVO yrkat på återkallelse av legitimation där en läkare bedömts grovt oskicklig på grund av bristfällig handläggning av patienter och felaktig förskrivning av läkemedel. Läkaren hade i ett stort antal patientfall förskrivit medicinsk cannabis, som är narkotikaklassat, utanför godkänd indikation. Detta innebär att läkaren förskrev preparatet till personer utan medicinsk grund, i vissa fall även till personer med känd missbruksproblematik.

Missbruk vanlig grund till anmälningar av sjuksköterskor till HSAN

Sjuksköterskor är den näst största yrkesgruppen som IVO anmälde till HSAN 2023. Missbruk är en vanlig orsak till anmälan i denna yrkesgrupp, till exempel att en sjuksköterska varit påverkad eller brukat narkotikaklassade preparat under arbetstid. Missbruk har ofta skett i kombination med stöld av narkotikaklassade läkemedel. För att besluta om provotid i dessa fall ska ett beroende ha konstaterats och risken bedömas vara stor att den legitimerade inte kommer att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter om inte behandling sätts in. Om det står klart att en yrkesutövare på grund av ett beroende inte kan utöva yrket tillfredsställande ska legitimationen återkallas.

Allvarliga patientsäkerhetsrisker hos tandläkare

IVO:s tillsyn av tandläkare identifierade allvarliga förseelser med yrkanden om återkallelse av legitimationen. Till exempel har en tandläkare uppvisat omfattande kompetensbrister på flera områden såsom bristfällig journaldokumentation, undersökning, diagnostik och behandling och har på så sätt väsentligen påverkat patientsäkerheten. Tandläkaren hade bland annat dragit ut en tand utan att göra en tillräcklig bedömning av påverkan på omkringliggande nerver och risk för infektion, vilket ledde till att patienten riskerar att drabbas av allvarliga komplikationer.

Allvarliga brott innebär ofta förverkat förtroende

Om en yrkesutövare har begått ett allvarligt brott eller är uppenbart olämplig att utöva sitt yrke på grund av brott eller andra handlingar som undergräver allmänhetens tillit kan IVO också bedöma att yrkesutövaren inte är lämplig att inneha en legitimation. Detta gäller både för brott som har begåtts i tjänsten och utanför yrkesutövningen. IVO gör alltid en anmälan om provotid till HSAN och om en yrkesutövare i eller utanför yrkesutövningen har gjort sig skyldig till ett allvarligt brott som är ägnat att påverka förtroendet för honom eller henne yrkar IVO på återkallelse av legitimationen.

IVO har till exempel yrkat på återkallelse av legitimationen hos HSAN för en läkare som dömts för grov fridskränkning av en närstående. IVO bedömde också läkaren som uppenbart olämplig att utöva sitt yrke efter att ha fotograferat sövda patienter. I anmälan till HSAN yrkade IVO även på så kallad interimistisk återkallelse, det vill säga att läkarens legitimation skulle återkallas fram till dess att frågan prövats slutligt av HSAN. Detta gör IVO om dröjsmål med att återkalla en legitimation bedöms medföra stora risker för patientsäkerheten eller om det finns ett starkt allmänintresse av att en yrkesutövare omedelbart förhindras att utöva sitt yrke.

Åtalsanmälan

En åtalsanmälan kan innehålla flera grunder för anmälan. De vanligaste anmälningarna om åtal under 2023 innehåller misstankar om stöld av läkemedel (drygt 40 procent), i huvudsak narkotikaklassade läkemedel. Drygt hälften av dessa anmälningar innehåller även en misstanke om innehav och bruk av narkotika hos den misstänkte. Ärendena handlar i flera fall om sjuksköterskor som misstänks ha stulit narkotikaklassade preparat ur läkemedelsrum på sin arbetsplats.

Vidare har tio åtalsanmälningar gjorts under 2023 med misstanke om att hälso- och sjukvårdspersonal olovligen använt en skyddad yrkestitel. Det vanligaste är att en person använt yrkestiteln tandläkare utan att ha en giltig tandläkarlegitimation.

Dataintrång och urkundsförfalskning förekommer också i flera åtalsanmälningar. Exempel på dataintrång är att yrkesutövare öppnat en patientjournal utan att vara behörig och därigenom tagit del av sekretessbelagd information. Vid urkundsförfalskningar har exempelvis personer framställt falska recept och angett en annan persons namn och förskrivarkod.

Även mer grova brott förekommer i åtalsanmälningar såsom sexuellt ofredande, våldtäkt och vållande till annan persons död.

Tillsyn av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal

I IVO:s uppdrag ingår tillsyn av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal om det finns en misstanke om fara för patientsäkerheten. Vårdgivare och apotekspersonal är skyldiga enligt patientsäkerhetslagen (2010:659), PSL, att göra en anmälan till IVO om de misstänker att en person kan utgöra en patientsäkerhetsrisk eller förskriver läkemedel i strid med vetenskap och beprövad erfarenhet. IVO får också information från andra håll, exempelvis från brottmålsdomar eller patienter som kontakter IVO. Utifrån en riskanalys avgör IVO om den inkomna informationen ska leda till en utredning.

En utredning leder till att IVO fattar ett beslut, med eller utan kritik, ställt till den berörda hälso- och sjukvårdspersonalen. Vid mer allvarliga brister gör IVO i stället en anmälan till HSAN. Anmälan till HSAN innehåller en redovisning av vad IVO kommit fram till i sin utredning och ett yrkande om åtgärd. HSAN prövar sedan ärendet och fattar ett beslut.

Om en hälso- och sjukvårdspersonal är skäligen misstänkt för att i sin yrkesutövning ha begått ett brott där straffet är fängelse är IVO skyldiga att göra en anmälan om åtal (7 kap. 29 § PSL). Bestämelsen gäller för hälso- och sjukvårdspersonal oavsett om personen i fråga har yrkeslegitimation eller inte. En allmän åklagare gör sedan den straffrättsliga bedömningen.
